

UPRAVLJANJE BAŠTINSKIM ZNANJEM U VREMENU SAVREMENIH INFORMACIJSKIH TEHNOLOGIJA : S OSVRTOM NA BOSANSKO HERCEGOVAČKI KULTURNI KONTEKST

MANAGEMENT OF INHERITED KNOWLEDGE IN THE ERA OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGY : REFERENCE TO BIH CULTURAL CONTEXT

**Lejla Kodrić, Filozofski fakultet
Univerziteta u Sarajevu**

Sažetak

U radu se govori o upravljanju baštinskim znanjem u vremenu savremenih informacijskih tehnologija. Najprije se ukazuje na vidne promjene bibliotečkog diskursa na svim njegovim razinama pod utjecajem novog informacijsko-komunikacijskog obzorja. Zatim se evaluiraju neke mogućnosti reprezentiranja baštinskog znanja kroz digitalizacijske projekte. Također, rad se osvrće na osobitosti bosanskohercegovačke kulturne baštine, tj. na njenu raznolikost i bogatstvo, da bi se, potom, propitale mogućnosti uključenja bosanskohercegovačkih bibliotečko-baštinskih institucija u savremene tokove bibliotekarstva.

Ključne riječi: upravljanje znanjem, kulturna baština, digitalizacija, Bosna i Hercegovina

Summary

The paper explores the issue of heritage knowledge management within the time of the modern information technologies. First, the attention is paid to the obvious changes in library-discourse at all its levels initiated by new information-communication horizon. Afterwards, some possibilities of heritage knowledge representation through digitizing projects are evaluated. Besides, the paper refers to peculiarities of Bosnian-Herzegovinian cultural heritage, e.g. to its diversity and wealthiness, all of it in order to explore possibilities of incorporating Bosnian-Herzegovinian library-heritage institutions into modern librarianship streams..

Keywords: knowledge management, cultural heritage, digitizing, Bosnia and Herzegovina.

Društveno recipiranje i uvažavanje biblioteka kao kulturno-baštinskih institucija imanentno je razumijevanju filozofije i prakse bibliotekarstva uopće. Takvo što, uz još neke

odrednice, jedna je od ključnih značajki bibliotečke teorije i prakse, a realizacija baštinskih zadataka koja je stoljećima stajala pred bibliotečkim institucijama vidno se preoblikovala i evoluirala kroz historiju onako kako se mijenjao i društveno-ekonomski kontekst, uvijek značajan za bibliotečku djelatnost i opstojnost. Bez obzira na specifičnosti sveukupnog horizonta u kojem se kultura i baština stvara i čuva, a svakako i bez obzira na načine i sredstva njena očuvanja i razlike u nenoj reprezentaciji kroz historiju, biblioteke kao jednu od svojih temeljnih obaveza i uloga inkorporiraju i njeguju intenzivan odnos prema baštinskom znanju ili znanju o baštini.

Većina autoriteta koji se bave pokušajima sistematiziranja znanja temeljem utvrđivanja pripadnosti određenim kategorijama znanja (Choo 1998a, 1998b, 2000, u: Chowdhury: 304) uvažava postojanje kulturalnog znanja ili znanja o kulturi kao posebne forme ljudskog znanja, a s tim u vezi i baštinskog znanja ili znanja o baštini. Istovremeno, biblioteke od davnina sebe legitimiraju kao institucije koje su, uz još neke, odgovorne za prikupljanje, pohranu, očuvanje i zaštitu te prezentaciju baštinskog znanja, a korisnička zajednica i društvo uopće od njih to i očekuje.

Čini se da je ova bibliotečka funkcija duboko uvriježena kako u bibliotečkoj praksi, tako i u teoriji, pa ne čude uvijek nove elaboracije i promišljanja ovog smjera.

Svrstavajući informacijske djelatnosti u područje kulture te opredjeljujući se za koncept u kojem su one danas odgovorne i za obrazovnu, estetsku i prosudbenu funkciju, Tatjana Aparac-Jelušić (2000: 38) navodi da «nije dovoljno kazati da su informacijske djelatnosti društveni fenomen, već i da ih je potrebno odrediti i kao kulturni fenomen. Kultura, naime, kao 'usustavljeno čovjekovo iskustvo' (usp. Martinić 1986) bez kojega se teško može tumačiti i razumijevati razvoj ljudske civilizacije, najprikladniji je konceptualni okvir za kojeg držimo da označuje ono što Meier naziva 'ukupnost ljudskih nastojanja, njihove rezultate i duhovnu motivaciju koja pokreće ta zajednička

nastojanja' (usp. Meier 1982). Informacijske su djelatnosti, prema našem mišljenju, duboko uronjene u kulturu i ovisne o njoj s obzirom na svoju vlastitu genezu, pa se tako u svakome razdoblju razvijala određena vrsta međuovisnosti informacijskih djelatnosti i društvene zajednice za koju su postavljane i obavljane raznolike službe i usluge.»

Stanovište po kojem su biblioteke «institucije pamćenja», pa tako i kulturnog pamćenja, u biti je svih razumijevanja suštine bibliotečke djelatnosti. Tako se u Smjernicama za korištenje elektroničkih informacija (1999: 44) naglašava da su «informacijske struke bitan aktivan čimbenik u informacijskom društvu. Od njih se traži da čuvaju kolektivnu memoriju informacijskog društva.»

Dio kolektivne memorije društva je svakako i njegova kulturna baština, a o tome koliko je važno očuvanje baštine u informacijskom društvu svjedoči i, sad već svima dobro poznati, UNESCO-ov program Pamćenje svijeta (Memory of the World)¹. Kako prenosi Tatjana Mušnjak (1993: 243), potreba za osnivanjem jednog ovakvog projekta na svjetskoj razini nametnuta je ne samo pojačanim uplivom informacija već i političkim sistemima koji su u 20. st. iznimno doprinijeli oštećivanju i uništavanju kulturne baštine, zaboravljajući, pritom, da je «pamćenje budućnost, a u budućnost ne možemo gledati ako nemamo korijene».

Ukoliko se vratimo jedno desetljeće unatrag, postaje jasno da su dokazi intelektualnog djelovanja ljudskog roda i kulturni identitet, kao posljedica neadekvatnosti spomenutih političkih sistema, u ovom dijelu Evrope posebno bili ugroženi na području bivše Jugoslavije.

Dakle, sužavajući u predmetnom radu područje interesiranja na bosanskohercegovački kulturni kontekst, postaje jasno da se pitanje kulturnog te nacionalnog identiteta, njegova očuvanja i pokušaja rekonstruiranja nadaje kao posebno važno pitanje, posebice ako se uzme u obzir da je bibliotekama u Bosni i Hercegovini, u više navrata, i to ne samo u pogubnom proteklom ratu, bila osporena, ugrožena te onemogućena jedna od njihovih višestoljetna zadaća: očuvanje baštinskog znanja kao znanja o vlastitom kulturnom i nacionalnom identitetu.

Vidno je da se bibliotečki, kao i širi, njemu nadređeni informacijski diskurs, danas suočava s krupnim promjenama koje se, u vidu raznolikih redefiniranja, realiziraju na svim diskursnim razinama: jedinice građe, obavijesti o jedinici građe, informacijskog stručnjaka te bibliotečkog korisnika. Sveopća primjena informacijskih tehnologija u društvu čiji je inicijalni pokretač i nosilac foucaultovske Moći znanje preoblikuje bibliotečki diskurs

na način da se pred njegove entitete postavljaju specifični zahtjevi neki su, naprosto, modifikacija višestoljetnih napora bibliotekara/ki u obavljanju već uobičajenih poslova pod utjecajem novih tehnologija, dok su, opet, neki drugi posve specifični, uvjetovani novinama u informacijskom okruženju. Bilo kako bilo, promjene društvenog, kulturnog i ekonomskog konteksta evidentne su, a bibliotekarstvo ih uviđa i usvaja na upravljačkoj, organizacijskoj, posredničkoj ili, drugim riječima, na sveukupnoj razini. Istovremeno, dešava se jedan obratan proces, u kojem korisnik bibliotečke usluge diktira instituciji ili joj nameće informacijsko-komunikacijski obrazac na koji je, kao član društvene zajednice, navikao ili koji mu se čini bržim i adekvatnijim. Time se biblioteke nalaze u konkurentskoj poziciji, ili na svojevrsnom «bojištu» na kojem se, tragom redefiniranja vlastitih diskursivnih entiteta bore za zadržavanje svog korisnika, ili za privlačenje potencijalnih korisnika. Dakle, biblioteke su osvijestile nužnost redefiniranja vlastitog diskursa da bi zadržale ili po prvi put privukle «ogooglelalu» generaciju korisnika, kako se to ponekad običava reći. Uklapanje u savremene tokove upravljanja znanjem, u redefiniranoj i u novonastali informacijski kontekst uključenoj informacijskoj instituciji nadaje se iznimno važnim i za baštinsko ili kulturalno znanje, te je potrebno što prije propitati kako se, koristeći metode savremene tehnologije, recimo digitalizacije, može unaprijediti upravljanje baštinskim znanjem. Temeljno pitanje bilo bi kako se mogućnost digitalizacije ili, bolje rečeno, potreba za projektom digitalizacije reflektira na institucije koje su nosioci kulturnog blaga jedne nacije ili jedne države. Ili, u čemu je značaj bibliotečkih nastojanja da nastave svoju tradiciju upravljanja baštinskim znanjem, ali sada uz uvažavanje i iskorištavanje mogućnosti nastalih u novom informacijskom okruženju, primjerice digitalizacije građe.

Digitalizacija građe nije projekt koji se vezuje isključivo za digitalnu biblioteku, pogotovo ne na našim podnebljima, s obzirom na neadekvatne socio-ekonomske kontekste koji ne idu u prilog intenzivnijoj pojavi digitalnih biblioteka te s obzirom na tzv. prijelazni period u kojem se klasična biblioteka postepeno preoblikuje u hibridnu biblioteku. Različite anticipacije biblioteke budućnosti Christine Borgman (2002: 143) sistematizira u dvije osnovne skupine: prvu, koja uvažava kriterij kontinuiteta (tradicionalna biblioteka nastavlja nesmetano svoju funkciju) i drugu, koja aktuelizira kriterij diskontinuiteta (tradicionalna biblioteka biva u potpunosti zamijenjena digitalnom), odabirući, pritom, umjereno stajalište u kojem će još dugo vremena scenarij razvoja i djelovanja

biblioteke biti određen njenim hibridnim karakterom. Dakle, projekte digitalizacije svoje građe biblioteke su i na našim podnebljima započele, preoblikujući time, između ostalog, tradicionalnu biblioteku u hibridnu, mozaičnu, nemonolitnu strukturu, kako zapaža Cleveland (1998: 3). Imajući namjeru da se uključe u savremene informacijske tokove, biblioteke nastoje oblikovati bar selektivne digitalne zbirke, ukoliko ne digitalizirati svu građu.

Pritom, sve vrijeme treba imati na umu da se digitalizacija nerijetko smatra iznimno važnom u projektima očuvanja te predstavljanja baštine ili upoznavanja s njom ne samo na nacionalnom već i na globalnom nivou. Brojne studije posvećene su ovom problemu, a to je, čini se, odraz uvijek aktuelnog pitanja očuvanja vlastitog kulturnog identiteta, tim prije što su mrežne tehnologije otvorile nove mogućnosti ostvarivanja davno zacrtanih ciljeva.

Kako prenosi Stančić (2000: 58), Institut za naprednu tehnologiju i informacije u humanističkim znanostima (Humanities Advanced Technology & Information Institute) Univerziteta u Glasgowlu izradio je studiju o korištenju informacijske tehnologije na području kulture, čije se smjernice ovdje uvažavaju kao pokazatelji mogućnosti koje nudi digitalizacija kulturne baštine:

Projekt smanjuje rizik uništenja kulturnog blaga,
Projekt predviđa slobodan pristup,
Projekt pripomaže konzerviranju i očuvanju,
Projekt rezultira kulturnim blagom,
Projekt pridonosi edukaciji,
Digitalizacija starih zapisa pridonosi javnoj dobrobiti,
Digitalizacija povećava pristupnost kulturnoj baštini,
Digitalizacija znatno smanjuje habanje predmeta zbog njegove česte upotrebe,
Projekt predviđa mogućnosti primjene međunarodnih standarda za pohranu i očuvanje zapisa, te
Projekt predviđa organizaciju zapisa digitalne kulturne baštine koja pruža mogućnosti kvalitetnog proučavanja, manipuliranja i pristupa takvoj građi.

Nove komunikacijske tehnologije u području kulture ponudile su idealno sredstvo za iznalaženje novih mogućnosti reprezentacije i razvoja svih područja kulture, i to u interaktivnom obliku koji Internet kao medij podrazumijeva. Zapravo, time se potvrđuje stajalište

istaknuto u Berlinskoj deklaraciji o otvorenom pristupu znanstvenom znanju² po kojem je:

(...) Internet iz temelja promijenio praktičnu i ekonomsku stvarnost distribuiranja znanstvenog znanja i kulturne baštine. Po prvi put, Internet nam danas nudi priliku za izgradnju globalnog i interaktivnog prikaza ljudskog znanja, uključujući kulturnu baštinu, kao i jamstvo dostupnosti tom znanju u čitavom svijetu. (...) Kako bismo ostvarili viziju globalnog i dostupnog prikaza znanja, budućnost Weba mora biti održiva, interaktivna i transparentna. (...) Ustanovljavanje otvorenog pristupa kao vrijednog postupka u idealnim uvjetima podrazumijeva aktivnu obavezu svakog pojedinog proizvođača znanstvenog znanja i posjedovatelja kulturnog naslijeđa.

Time se djelatnosti svake informacijske institucije preoblikuju pod utjecajem novih tehnologija, namećući joj obavezu da, za svog potencijalnog korisnika, znanstvene i kulturalne sadržaje osigura u skladu s novim načinima *konzumiranja* kulture. Sličnom razumijevanju procesa preoblikovanja praksi znanstvenih i baštinskih institucija pridružuje se i Sanjica Faletar Tanacković (2005: 193), podsjećajući da je u posljednjim desetljećima došlo do vidnih promjena u filozofiji i praksi baštinskih ustanova, i to, prije svega, pod utjecajem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, ali i novih očekivanja korisničke zajednice.

Prethodno je spomenuto da se pokušaji reprezentacije kulturnog naslijeđa uz iskorištavanje mogućnosti savremenih tehnologija nadaju posebno značajnim u kontekstu isticanja vlastitih identitetskih obilježja naspram trendova globalizacije, a mnogi autoriteti smatraju da su upravo savremene tehnologije kao dijalektičku suprotnost globalizaciji ponudile mogućnosti reprezentiranja vlastitog naslijeđa na globalnoj razini, na način koji nije bio moguć u prethodnim stoljećima. Nosioci projekta koji ima za cilj unapređenje djelatnosti prezentiranja kulturnog naslijeđa širom Evrope pod nazivom *CIPHER: Enabling Communities of Interest to Promote Heritage of European Regions* Paul Mulholland, Zdenek Zdrahal i Trevor Collins (2002: 1) usaglašeni su oko stajališta da su savremene informacijske tehnologije ubrzale već dugo očevidni trend globalizacije koji, prema mnogima, vodi gubitku regionalnog identiteta, kulture i naslijeđa. Ali, istovremeno, nove tehnologije mogu biti iskorištene u pravcu reprezentacije vlastitog kulturnog naslijeđa te kao sredstvo

pružanja mogućnosti različitim kulturama da ostvare plodnu koegzistenciju i kulturalne dijaloge koji bi vodili upoznavanju i učenju jednih od drugih.

U tekstu pod naslovom *Standing on the Shoulders of Giants: Efforts to Leverage Existing Sinergies in Digital Cultural Content Creation Programmes World-wide* autori Paul Miller, David Dawson i John Perkins (2001: 1) prvenstvenu dobit od predstavljanja bogatih nacionalno-kulturalnih sadržaja putem Interneta, vide u prilici manjih nacija, te unutar njih egzistirajućih još manjih nacionalnih skupina da se odupru, u smislu jezika, homogenizirajućim tendencijama engleskih govornih područja.

Svakako, treba naglasiti da digitalizacija baštinskih sadržaja, kao vid upravljanja baštinskim znanjem u vremenu savremenih informacijskih tehnologija, nije sama sebi cilj, niti se treba zadržati isključivo na promoviranju vlastitog kulturnog identiteta na lokalnom i globalnom planu. Digitalizacija građe uopće i njeno predstavljanje putem mrežnih sistema doprinosi demokratizaciji znanja, potpomaže istraživanje, ali i podržava funkciju zaštite originala, osobito onih informacijskih izvora koji se, s obzirom na prirodu medija, ne mogu u neograničenom broju ponavljanja izlagati fizičkim susretima s korisnicima, a da to ne ugrozi njihovu opstojnost. Razumijevanje beneficija u vezi s predstavljanjem znanja bilo koje kategorije, na načine bliske korisniku današnjice, urodilo je brojnim projektima digitalizacije baštinskog znanja u svijetu, a takvo što biva i veliki izazov u zaštiti i reprezentaciji informacijskih resursa te pridobijanju novih članova korisničke zajednice i u bosanskohercegovačkom kulturnom kontekstu. Dakle, čak i one društvene zajednice koje još uvijek mahom na tradicionalan način reprezentiraju kulturnu baštinu osvješćuju potrebu otvaranja vlastitih institucija prema novim načinima konzumiranja kulture, a jedna od najtransparentnijih značajki novog odnosa prema kulturnim sadržajima ogleda se u korisničkoj mogućnosti da kulturne artefakte percipira u privatnom ambijentu i u, u skladu s vlastitim željama, odabranom vremenskom trenutku. Takav vid komuniciranja s vlastitim, ali i Drugačijim, a možda interesantnim kulturnim naslijeđem nije bio moguć do razvoja informacijskih i komunikacijskih tehnologija čiji smo svjedoci danas.

Isto tako, baštinske institucije u posljednjem desetljeću osvijestile su potrebu međusobne saradnje, kao i saradnje sa srodnim institucijama, u ostvarenju temeljne zadaće staranja oko nacionalne, a samim tim i svjetske kulturne baštine. Razvoj zajedničkih strategija u omogućavanju

pristupa kulturnoj baštini na tradicionalan način, ali i kroz digitalne repozitorije kulturalnog znanja sve više zadobiva međunarodni karakter, a tome su znatno doprinijele i svjetske te evropske međunarodne organizacije i institucije, kao što su npr. UNESCO, EBLIDA, IFLA i dr. Kao posljedica kazanog, očita je sve veća podrška javnog sektora u projektima digitalizacije građe kulturne baštine, ne samo u evropskim granicama već i diljem svijeta, a prepoznavanje značaja lokalnog kulturnog naslijeđa manifestira se iskorištavanjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija u njihovoj reprezentaciji. Dakle, čini se da je potreba očuvanja i prezentacije kulturne baštine u kontekstu savremenih informacijskih tehnologija društveno prepoznata kao značajna, a u prilog tome ide i neograničen niz digitalizacijskih projekata u vezi s očuvanjem i reprezentacijom kulturne baštine, od kojih će na ovom mjestu biti spomenuti samo neki, i to kao uzoriti *exemplum* preporučen i za one nacionalne zajednice koje, u nedostatku nacionalnih strategija i potrebnih finansijskih te kadrovskih sredstava, tek razmatraju mogućnosti sistematiziranja znanja o baštini kroz digitalizacijske projekte.

Jedan od značajnijih projekata koji ima za cilj pružiti potporu očuvanju baštinskog znanja svakako je i projekt pod nazivom *HEREIN (European Heritage Network)*³ ili *Evropska mreža o baštini*, koju je, kao informacijski sistem neograničenog trajanja, 1999. godine ustanovilo Vijeće Evrope okupivši tijela državne uprave evropskih zemalja zaduženih za zaštitu kulturne baštine. Pravo uključenja u informacijski sistem dobile su zemlje potpisnice *Evropske kulturne konvencije*, a sve s ciljem da se olakša pristup kulturnoj baštini i informacijama o njoj uz pomoć savremene informacijske tehnologije, kao i da se osigura stalni, interaktivni informacijski sistem o kulturnoj baštini namijenjen upravnim tijelima, znanstvenicima, istraživačima, sudionicima u baštinskim djelatnostima i javnosti uopće.

U tekstu autorice Lane Križaj (2002: 42) pod naslovom *Evropska mreža o baštini* valorizirani su najdragocjeniji rezultati projekta *HEREIN*, tačnije njegova središnjeg ostvarenja *Baze podataka o nacionalnim baštinskim politikama zemalja članica*, koja je, na globalnoj razini značajna kao niz smjernica koje mogu biti od pomoći zemljama bez adekvatne nacionalne strategije u programima baštinske zaštite, a u pokušajima njena formiranja. Spomenutu bazu podataka, koja pruža vrijedna iskustva nacija već okušanih u digitalizacijskim projektima kulturne baštine, čine slijedeće skupine podataka: *Promjene odnosa prema baštini, Činitelji (pravne i fizičke*

osobe), *Finansijska politika, Znanje i zaštita, Konzervacija i upravljanje, Pristup i interpretacija, Digitalizacija, Statistički podaci i Svjetska baština*.

Svaka od spomenutih skupina podataka zauzima značajno mjesto i zahtijeva opsežnu elaboraciju u projektima stvarne digitalizacije građe u vezi s nekom konkretnom baštinskom institucijom.

Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Norveška, Danska, Irska samo su neke od zemalja u kojima su digitalizacijske inicijative i saradnja baštinskih institucija postale dio svakodnevne poslovne prakse. U Ujedinjenom Kraljevstvu o zajedničkim naporima arhiva, biblioteka i muzeja usmjerenim ka njihovu uključenju u savremene informacijske kontekste brine se, u datu svrhu, još 2000. godine osnovano strateško tijelo pod nazivom *MLA (Museums, Libraries and Archives Council)*,⁴ a da takvo tijelo nije usamljen primjer potvrđuje još cijeli niz kolaboracijskih projekata među baštinskim institucijama kakva je i, npr., *Norveška uprava za arhive, biblioteke i muzeje (Norwegian Archive, Library and Museum Authority)*,⁵ osnovana 2003.

Ne upuštajući se u sizifovski pokušaj podsjećanja na neograničen niz sličnih projekata saradnje arhiva, biblioteka, muzeja i ostalih institucija bliske kulturno-baštinske orijentacije u svijetu, vrijedno je spomenuti samo jedan primjer mogućih krajnjih učinaka saradnje spomenutih institucija, a u vezi s irskim nacionalnim projektom stvaranja kulture na Internetu. *Cultural Heritage Project I & II*,⁶ kako iznose neki od njegovih sudionika Annette Kelly i Domitilla Fagan (2002: 3) u tekstu pod naslovom *Not Only Shamrocks: Digitising Local Studies Material in Ireland*, šestomjesečni je projekt kroz koji je prikupljena i digitalizirana zavičajna građa, uključujući rijetke slike, fotografije, predmete i dokumente iz zavičajnih zbirki biblioteka, arhiva i muzeja, što je rezultiralo otvorenim mrežnim pristupom irskoj zavičajnoj baštini za javnost uopće.

U trenutačnim okolnostima, u susret baštinskim digitalizacijskim projektima intenzivnije izlaze zemlje s odgovarajućom finansijskom i političkom podrškom, što, svakako, ne bi trebao postati kamen spotjecanja za zemlje čija je baštinska nacionalna strategija tek u izgradnji, ili za zemlje čiji se entuzijastički naponi oko omogućavanja korisničkog pristupa baštini na novi način *konzumiranja* kulture tek naziru, kao što je, recimo, slučaj s Bosnom i Hercegovinom.

Kulturna umnažanja i preplitanja, supostojanje različitih kulturnih obrazaca i dijalogizama među njima te

polialfabetška pismovnost samo su neke od mnogobrojnih odlika bosanskohercegovačkog kulturnog naslijeđa. Takvo što, kao što je već mnogo puta u literaturi apostrofirano, posljedica je turbulentnosti bosanskohercegovačkog tla, najprije u historijsko-političkom, a, samim tim, i u kulturnom smislu. U skladu s tim, o bosanskohercegovačkoj kulturnoj baštini valjalo bi, najprije, govoriti s obzirom na više različitih izvora utjecaja, prvenstveno religijskih, u čijim su se okvirima razvijale muslimanska, pravoslavna, katolička i jevrejska tradicijska komponenta, najprije kao relativno zatvoreni baštinski sistemi, da bi danas obrazovali nadasve mozaični baštinski sklop unutar zajedničke bosanskohercegovačke kulturne tradicije. Religijska i pismovna neujednačenost, osobena historijska naslijeđa i druge pojave koje su oblikovale baštinsko šarenilo u Bosni i Hercegovini svakako su se odrazile i na baštinske institucije ove zemlje. Ako se podsjeti na općevriježeni stav današnjice da je *bogatstvo u različitosti*, da se zaključiti da je bosanskohercegovačko kulturno naslijeđe bogato, i to kako s obzirom na pojedinačne religijsko-tradicijske tokove, tako i s obzirom na njihovu višestoljetnu plodnu koegzistenciju i interferencije.

Ukoliko je zajedničko kulturno naslijeđe Bosanaca i Hercegovaca u analognom dobu mahom bilo razjedinjeno i pohranjeno u baštinskim institucijama kojima je, po prirodi stvari, pripadalo, savremene informacijske tehnologije i u ovom području, ponudile su nove mogućnosti i izvedbe.

Naime, zaživljavanje digitalizacijskih projekata u kontekstu bosanskohercegovačkih baštinskih institucija, uz nužnu saradnju međuinstitucionalnog karaktera, omogućilo bi korisniku današnjice i budućnosti *putovanje* kroz bosanskohercegovačko kulturno naslijeđe na način koji u tradicionalnom pristupu objektima naše baštine nije bio moguć. Takvo što osiguralo bi ne samo organizirane i sistematizirane «izložbe» naše baštine bez obaveze stvarnog fizičkog posjećivanja «raštrkanim» baštinskim institucijama već i mogućnost komponiranja narativnog slijeda o bosanskohercegovačkoj prošlosti i naslijeđu, čija bi se naracija odvijala kroz posjetu virtuelnim zbirkama naših baštinskih institucija.

Isto tako, zajedničkim projektima digitalizacije i povezivanjem novonastalih digitaliziranih zbirki u jedinstveni repozitorij baštinskog znanja korisniku bi se omogućili komparativistički uvidi u objekte baštine različite provenijencije «na licu mjesta», čime bi korisnički pristup baštini bio obogaćen za jednu pristupničku komponentu kakva nije bila moguća u prošlosti.

Na taj način, npr. rukopisna kultura Bosne i Hercegovine,

pohranjena u nizu baštinskih institucija u zemlji, a i izvan nje, dala bi se komparativistički promatrati s obzirom na rukopise orijentalno-islamske, katoličke i ortodoksne, a od 15. st. i jevrejskosefardske provenijencije. Npr., Muvekkitova *Povijest Bosne*, u prijepisu Muhameda Enverija ef. Kadića, džuzovi⁷ *Kur'ana* Mehmed-paše Sokolovića te rukopisi iz oblasti prava, teologije, medicine, filozofije itd., na jednoj, kao i franjevački rukopisi i inkunabule te evanđelja koja su stoljećima nastajala u ovdašnjim manastirima, na drugoj strani, dio su naše bogate srednjovjekovne pisane baštine.⁸ Pritom, nezaobilazna sastavnica bosanskohercegovačkog rukopisnog korpusa, a u vezi s jevrejskosefardskom tradicijskom komponentom jeste pergamentni kodeks znan kao *Sarajevska Haggada*.

Objedinjenjem spomenutih tekstovnih korpusa u zajednički, za sada imaginarni digitalizirani repozitorij naše srednjovjekovne pismenosti otvorile bi se mogućnosti njihove poredbe u smislu razlika u pismima, materijalnim uobličenjima, tematskim okupacijama, metafizičkim pretpostavkama, ali i u prepoznavanju eventualnih zajedničkih karakteristika ili utjecaja jednih na druge uvjetovanih suživotom na istom tlu.

Tragom sličnih razmišljanja, mogle bi se naslutiti prednosti reprezentacije pisanih i ostalih spomenika naše bogate baštine sakupljenih u kasnijim periodima bosanskohercegovačke prošlosti, osobito onim prijelomnim, kakvi su uspostava austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini i s njima povezani osnivački projekti u vezi sa Zemaljskim muzejem u Sarajevu, Bibliotekom Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Institutom za istraživanje Balkana⁹ te kasniji projekti osnivanja institucija od kojih neke na polju očuvanja bosanskohercegovačke baštine aktivno sudjeluju do danas.

Iako mnoge posljednjim ratom ugrožene ili potpuno uništene, ipak bi se ovakve i slične ustanove, uz paralelne procese rekonstrukcije, valjalo razmotriti kao potencijalne saradničke institucije u eventualnim budućim projektima izgradnje digitalnih repozitorija znanja o bosanskohercegovačkoj kulturnoj baštini. Baštinske institucije koje bi prirodom svojih fondova, ili bar kadrovskom snagom i znanjima, mogle pomoći u ovakvim nastojanjima svakako su: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Arhiv Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej, Gazi Husrev-begova biblioteka, Orijentalni institut u Sarajevu, Bošnjački institut, Institut za istoriju, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine te kulturna društva kao npr. Preporod, Napredak, Prosvjeta, La Benevolencija i sl.

Literatura

Aparac-Jelušić, Tatjana. *Funkcionalna analiza radnog procesa u svjetlu novih teorija o planiranju i upravljanju informacijskim ustanovama.* // Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 37-48.

Bakaršić, Kemal. *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine.* Sarajevo: Magistrat, 2005.

Begović, Mehmed. *Vakufi u Jugoslaviji.* Beograd : Srpska akademija nauka i Umetnosti, 1963.

Berlinska Deklaracija o otvorenom pristupu znanju.

a) URL:

b) http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf

c) (20. 10. 2005.).

Borgman, Christine L. *Od Gutenbergovog izuma do globalnoga informacijskog povezivanja : pristup informaciji u umreženom svijetu.* Lokve/Zadar : Naklada Benja Zadar ; Gradska knjižnica Zadar, 2002.

Chowdhury, Gobinda ; Chowdhury, Sudatta. *Introduction to Digital Libraries.* London : Facet Publishing, 2003.

Cleveland, Gary. *Digital Libraries: Definitions, Issues and Challenges.* Ottawa : IFLA, 1998.

Ćerimović, Mehmed Ali. *O vakufu (šerijatsko-vakufsko pravo).* Sarajevo : Vrhovno vjersko starješinstvo, 1935.

Faletar-Tanacković, Sanjica. *Mogućnosti suradnje baštinskih ustanova odabrani europski projekti.* // Izazovi pisane baštine: zbornik radova u povodu 75. obljetnice života Aleksandra Stipčevića / urednica Tatjana Aparac-Jelušić. Osijek: Filozofski fakultet, 2005. Str. 193-205.

Hadžiosmanović, Lamija. *Biblioteke.* // Pisana riječ u Bosni i Hercegovini / odgovorni urednici Alija Isaković i Milosav Popadić. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982. Str. 285-295.

Katić, Tinka. *Digitalizacija stare građe.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 3-4 (2003), str. 33-47.

Kelly, Annette ; Fagan, Domitilla. *Not only Shamrocks: Digitising Local Studies Material in Ireland.* // Cultivate Interactive, 8(2002)

a) URL:

b) <http://www.cultivate-int.org/issue8/digitisation>

c) (14. 12. 2005.).

Klarin, Sofija. *Pristup digitalnoj baštini.* // Edupoint. (2005), god. 5.

a) URL:

b) <http://www.carnet.hr/casopis/31/clanci>

c) (11. 9. 2005.).

Križaj, Lana. *Europska mreža o baštini.* // Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji:

- a) mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture:
- b) zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko
- c) knjižničarsko društvo, 2002. Str. 39-47.

Kujundžić, Enes. *Memoria Bosniaca: References of Bosnia and Herzegovina.*

- a) Sarajevo: Međunarodni centar za mir, 2001.

Miller, Paul ; David Dawson ; John Perkins. *Standing on the Shoulders of*

- a) *Giants: Efforts to Leverage Existing Synergies in Digital Cultural Content*
- b) *Creation Programmes World-wide.* // Cultivate Interactive, 5(1 October 2001)
- c) URL:
- d) <http://www.cultivate-int.org/issue5/giants/>
- e) (15. 12. 2005.).

Mulholland, Paul ; Zdenek Zdrahal ; Trevor Collins. *CIPHER: Enabling*

- a) *Communities of Interest to Promote Heritage of European Regions.*
- b) URL:
- c) <http://www.cipherweb.org>
- d) (14. 12. 2005.).

Mušnjak, Tatjana. «Pamćenje svijeta». // Arheološki vjesnik. God 36 (1993),

- a) str. 223-253.

Pilaš, Irena. *Novi mediji poučavanje i baština.* // Školska baština. Rijeka : Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske ; Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, 2000. Str. 51-56.

Smjernice za korištenje elektroničkih informacija : kako postupati sa strojno

- a) *čitljivim podacima.* Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 1999.

Stančić, Hrvoje. *Digitalizacija kao mogućnost zaštite i predstavljanja baštine.* // Školska baština. Rijeka : Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske ; Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, 2000. Str. 57-61.

Vrana, Radovan. *Izgradnja digitalnih zbirki : određivanje i izbor kriterija za digitalizaciju knjižnične građe.* // Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 79-86.

Bilješke:

- 1) Mnogobrojni su izvori informacija na Internetu koji govore o kulturnoj baštini i potrebi njene promocije. Neki od najrelevantnijih izvora o datoj problematici su slijedeći: URL: <http://www.unesco.org> (programi i projekti koje organizira i provodi UNESCO), <http://www.unesco.org/webworld/> (Memory of the World Program), <http://www.unesco.org/webworld/mdm> (Memory of the World Projects). I Evropska unija na svom poslužitelju Evropa donosi programe koji su namijenjeni kulturi i kulturnoj baštini, URL: <http://www.europa.eu.int/en/comm/dg10/culture/action/kaleidos-gen.html>, <http://www.eurydice.org>. Na www.adresama Vijeća Evrope nalazimo mnogobrojne odredbe u vezi s kulturnom baštinom, URL: <http://culture.coe.fr/indexeng.htm>, <http://culture.coe.fr/pat/eng> (usp. Pilaš 1999).
- 2) *Berlinska deklaracija* dostupna je na mrežnoj adresi: http://www.zimpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf.
- 3) <http://www.european-heritage.net/sdx/herein/index.xsp>.
- 4) <http://www.mla.gov.uk/>.
- 5) <http://www.abm-utvikling.no>.
- 6) <http://www.askaboutireland.ie>.
- 7) Arapska riječ čije je izvorno značenje dio, a najčešće se upotrebljava u slijedećim značenjima: 1. dvadeset stranica Kur'ana; 2. poseban svezak od dvadeset stranica Kur'ana; 3. svezak (knjige, časopisa i sl.).
- 8) Usp. Hadžiosmanović (1982).
- 9) Usp. Bakaršić (2005).
- 10) O nabrojanim baštinskim institucijama ukratko u: Kujundžić (2001).